

Edvard Westermarck

* 1862 † 1939

Av *Sune Ambrosiani*

Den tredje september år 1939 gick en av Finlands världsberömda humanistiska vetenskapsmän, Edvard Westermarck, ur tiden. Född den 21 november 1862 var han sålunda vid sin bortgång nästan 77 år gammal. Han tillhörde en från Västerbotten under 1700-talet till Finland inflyttad familj. Hans fader var kamreraren vid Helsingfors' universitet assessor Christian Westermarck. Efter skolans slut inskrevs Edvard Westermarck vid

Helsingfors universitet, vilket på grund av de dåtida förhållandena intog en central plats i landets kulturella liv. På rätt så normal tid tog han sina examina och blev år 1890 docent i filosofi. Efter några år blev han kurator för Nyländska avdelningen. På grund av tradition har en sådan mycket mer att beställa än de flesta andra kuratorer. Hans klara omdöme, hans solskenslynne och hans lättthet att umgås med alla slags människor kommo honom i denna mångskiftande verksamhet väl till pass.

Då Westermarck under uppväxtåren var bröstsjuk, började han tidigt att, vad man nu kallar, frisksporta. Under somrarna gjorde han långa fotvandringar i landets natursköna trakter eller segelfärder längs kusterna. Även i Norges fjäll fann han hälsa och krafter. Han blev till och med för en kort tid sekreterare i den första turistföreningen och var med om att ordna en utställning i Paris 1889. För honom personligen var det viktigare, att han under dessa fotvandringar lärt sig att umgås med allmogen. De erfarenheter, som han därunder inhöstat, kommo honom väl till pass under den långa period av hans liv, då han gjorde sina omfattande insamlingsarbeten bland infödingarna i Marocko.

När Westermarck som student hade beslutat sig för att disputerat över en avhandling om äktenskapets historia, kom han snart till insikt om att till förarbetena härför hörde en genomgång av resebeskrivningar och annan etnografisk litteratur, och att detta bäst kunde ske i världens rikligast försedda bibliotek i British Museum. För att kunna realisera denna sin plan måste han vid några och tjugu års ålder taga itu med att lära sig engelska — sådant var språkstudiet vid de högre läroverken i det dåtida Finland. Hans studieuppehåll i England blevo långvariga. Med järnflit skapade han jätteexcerptsamlingar som grundval för publikationerna först över äktenskapets historia och därefter över moralens uppkomst och utveckling.

Med tiden uppstod emellertid hos honom en önskan att ej blott i andra hand genom litteraturen sätta sig in i primitiva folks seder och religion, utan också att direkt studera de levande dokumenten, människorna själva i deras miljö. Av en händelse kom Marocko att utses till det första området för hans arbete i fältet. Detta land visade sig emellertid vara så rikt, att studiet av där befintliga folkslags kultur vore mer än tillräckligt för vad en människa skulle kunna hinna med under sitt liv. Westermarck kom år 1898 första gången till Marocko. Under en följd av år upprepades besöken, så att han tillbringade mer än sju år av sitt liv i detta land. Där studerade han uteslutande de inhemska folkslagens andliga liv, religion, seder och bruk. Ej ens det minsta sneglande på deras materiella kultur synes ha kommit i fråga. Men vill man komma någon vart, är ju stark begränsning nödvändig.

Under åren i Marocko hade Westermarck i sin tjänst en ung inföding, en sheriff, vilken som ättling till profeten åtnjöt snarast gudomlig vörnad och

som därigenom bland landets muhammedanska befolkning i hög grad underlättade forskningsarbetet. Under de talrika expeditionerna till olika delar av landet, vilka, då inga kommunikationsmedel funnos, fingo företagas på fädrens vis, anställdes bildade infödingar från den trakt, som skulle bearbetas, såsom lärare och handsekreterare. För resten var det ofta nog förenat med avsevärda personliga risker att tillsammans med endast några få ledsagare färdas i ett land, där de olika stammarna i regel voro osams och där ej heller sultanens auktoritet överallt respekterades.

Resultat från dessa mångåriga forskningar i Marocko framlades i Westermarcks äldre huvudverk, i den femte helt nyskrivna upplagan av *The History of Human Marriage* och i *The Origin and Development of the Moral Ideas*. I större utsträckning publicerades de dock i ett antal specialundersökningar. Några titlar bland de många må här citeras: *Marriage Ceremonies in Morocco* (1914), *The Belief in Spirits in Morocco* (*Acta Academiae Aboensis* 1920), *Ritual and Belief in Morocco* (1926) och *Wit and Wisdom in Morocco* (1930).

Hösten 1903 deltog Westermarck i bildandet av *Sociological Society* i London. Dess mecenat, Martin White, som funnit, att hans kolleger i parlamentet voro i total avsaknad av kunskap i sociologi, donerade även medel till Londons universitet för att till en början anställa en "appointed teacher" i detta ämne. Westermarck utsågs härtill från och med hösten 1904. Senare förändrades tjänsten till en professur, vilken han därefter innehade. Undervisningen bestod i föreläsningar med "class", d. v. s. diskussion av föreläsningen omedelbart efter denna, samt seminarieövningar.

I hemlandet utnämndes Westermarck år 1904 till innehavare av en nyinrättad professur i praktisk filosofi i hans älskade Helsingfors. Man överenskom om en arbetsfördelning för tjänstgöringen hemma och i London, och dessutom bereddes han tillfälle till de långa besöken i Marocko. Westermarck själv påstår, att belackare definierat filosofien "som ett systematiskt missbruk av en terminologi, som uppfunnits enkom för detta ändamål", och en filosof "som en blind man i ett kolmörkt rum, som söker en svart hatt, vilken alls inte finnes där". I Westermarcks hand omlades studiet av filosofi. Självt beskriver han förändringarna på följande vis: det metafysiska betraktelsesättet fick vika för det empiriska. I stället för normativ etik trädde ett på erfarenheten grundat studium av det moraliska medvetandets natur och rättsbegreppens utveckling, i stället för den s. k. naturrätten samhällslära, i stället för religionsfilosofi jämförande religionsvetenskap.

Som universitetslärare stannade Westermarck i Helsingfors till år 1918. Då hade Finland blivit en suverän stat. Förmögna medborgare hade genom donationer av många miljoner mark upprättat Åbo Akademi. Westermarck mottog kallelse till professor i filosofi vid denna och blev även den nya aka-

demiens första rektor. Som sådan medverkade han till organiserandet av densamma och presiderade vid dess öppnande i oktober 1919. I Åbo kvarstod han som professor till år 1932, då han vid 70 års ålder föll för åldersgränsen.

Även om Westermarck som medborgare i ett land med så starka störningar som Finland icke kunde undgå att vara starkt politiskt intresserad, var han som så många andra, som helgat sitt liv åt en vetenskaplig livsuppgift, så rädd om sin tid, att han icke ansåg sig böra fördjupa sig i de politiska stridernas irrgångar. Vid några av de för hans fädernesland mest kritiska situationerna undandrog han sig emellertid icke att göra detta väsentliga tjänster.

Mot slutet av 1890-talet utnämndes general Bobrikov till generalguvernör i Finland. Man anade, att denna utnämning skulle inleda en förryskningsperiod för landet. Detta visade sig vara mer än onda aningar. Genom det s. k. februarimanifestet (1899) upphävdes landets gamla författning. Denna åtgärd väckte litet varstades en oerhörd uppståndelse. Budskapet om detsamma nådde Westermarck i Marocko. Något måste göras. Han for omedelbart till London och träffade där snart samman med finländare, som också kommit dit för att göra något. Till en början visste man ännu icke så noga vad. Men så klarnade det. Europas ledande kulturpersonligheter skulle till tsaren överlämna en adress till Finlands förmån. Westermarck torde, tack vare sina goda förbindelser med Englands lärda värld och tack vare den framgång, med vilken han bearbetade kulturbärarna i Italien, ha varit en av dem, som verksammast bidragit till namninsamlingens goda resultat, liksom till sammansättningen av den deputation, som samlades i S:t Petersburg för att överlämna adressen. Deputationen blev visserligen icke mottagen, men den betydande kunskap om Finland, vilken i samband med insamlandet av namnunderskrifterna spreds i Europas bildade kretsar, torde ha gagnat den sak, för vilken man så ivrigt kämpat, även om man icke med detsamma kunde framlägga några påtagliga resultat, snarare motsatsen.

Nästa gång Westermarck stödde en politisk rörelse av stora mått av betydelse för hans fädernesland, gällde det den finska frihetsrörelsen under det stora världskriget. Vid den tidpunkten hade han blivit inspektor för Nyländska avdelningen vid Helsingfors' universitet. Som sådan kom han tidigt i förbindelse med ledningen av jägarrörelsen. Denna resulterade som bekant uti utbildandet av tusentals finländska ynglingar till krigstjänst i Tyskland, d. v. s. i fiendeland under brinnande krig. Innan generalguvernören vidtagit några direkta åtgärder mot Westermarcks person, kallades han emellertid av sin tjänstgöring i London att resa ditut. Så länge kriget pågick kom han icke mera hem. Han fick förlängd tjänstledighet från sin professur i Helsingfors. I London fick han sålunda uppleva miraklet: Finlands inträde bland de fria nationerna.

En tredje fråga, till vars slutförande hans många goda utländska förbin-

dels kommo väl till pass, var den s. k. Ålandsfrågan 1920—1921. Vid avgörandet inför Nationernas förbund vistades han som Svenska folkpartiets delegat i Genève och i andra den europeiska politikens brännpunkter. Förhandlingarna drogo en rundlig tid och resultatet blev som bekant, att Åland förblev inom Finland.

Under de perioder, då Westermarck deltog i den internationella behandlingen av Finlands ställning, lämnade han flera bidrag till den i England för opinionsbildning så viktiga vecko- och dagspressen, och — vad som var ej mindre betydelsefullt — han lyckades få världsberömda personer att behandla hithörande frågor.

Westermarcks livsinställning var universitetslärarens, men kanske i ännu högre grad forskarens och den vetenskapliga författarens. Möjligen med undantag för rena rekreativresor hade han alltid en excerptsamling eller utskrivandet av en bok för händer.

Hans första större arbete var *The History of Human Marriage*, vars första upplaga kom ut hos Macmillan i London, vilken berömda förlagsfirma sedan dess varit hans engelska förläggare. Denna bok blev en stor framgång och översattes med tiden till flera av de stora kulturspråken. På engelska kom boken ut i fyra oförändrade upplagor. Omsider underkastade sig författaren jättearbetet att på nytt genomgå en del av den äldre litteraturen och dessutom vad som tryckts sedan den första upplagans utgivande. Resultatet blev en alldeles ny bok i tre tjocka band, färdig år 1921. I denna bok var naturligtvis hela den vetenskapliga apparaten med. Några år senare utkom en upplaga utan denna apparat, kallad *A short History of Marriage*.

Hans andra huvudverk i komparativ etnologi var *The Origin and Development of the Moral Ideas*. Första bandet utkom år 1906, det andra 1908. Även detta verk översattes till flera språk.

Sedan Westermarck tagit avsked från sina professurer utkom nästan årligen en bok av hans hand. Bland dem, som beröra den komparativa etnologien må nämnas *Ethical Relativity* (1932), *Pagan Survivals in Mohammedan Civilisation* (1933), *Three Essays on Sex and Marriage* (1934), *Christianity and Morals* (1939).

Med den empiriska filosofi, som framlagts i denna omfattande produktion, har den svenska bokvärlden fått stifta bekantskap genom för svensk publik bearbetade upplagor eller genom direkta översättningar. Bearbetningarna ha utförts av Westermarck själv.

Redan år 1893 utkom en svensk upplaga av hans förstlingsverk under titeln *Det mänskliga äktenskapets historia* (Helsingfors 1893). Ur sedernas historia betitlades en serie föreläsningar, en liten bok, som trycktes år 1912. År 1916 utkom på svenska första bandet av *Moralens uppkomst och utveckling* hos Norstedts, men på grund av kristiden måste utgivningen avbrytas,

och fortsättningen har aldrig kommit. En svensk översättning av *A short History of Marriage* trycktes år 1927 under titeln *Äktenskapets historia i dess huvuddrag*. Från senare år föreligga Freuds teori om Oedipuskomplexen i sociologisk belysning (*Vetenskap och bildning*, XIV, 1934) och *Äktenskapets framtid i Västerlandet* (1936). Dessutom förelåg vid Westermarcks frånfälle ett utredigerat manuskript på svenska till *Ethical Relativity*, vilket professor Gunnar Landtman fått i uppdrag att utgiva. Som emellertid Landtman, då detta skrives, just slutat sina dagar, får väl någon annan taga hand om uppgiften. Denna enorma produktion, särskilt de äldre böckerna, ha haft ett omskapande inflytande ej blott inom de fackkretsar, för vilka de närmast voro avsedda, utan även på den bildade allmänhetens uppfattning i hithörande frågor.

Westermacks glädje att författa har även tagit sig uttryck i ett par autobiografiska populära böcker: *Sex år i Marocko* (1918) och *Minnen ur mitt liv* (1927). Den senare är präglad av författarens stora människokänedom och skarpa iakttagelseförmåga, likaväl som av den för honom karakteristiska torra humorn. För dem, som ej närmare följt med vad som hänt i Finland under de senaste femtio åren, torde de delar, som behandla politik, emellertid vara rätt så svårtillgängliga. I dessa *Minnen* framstår Westermarck som en personlighet, starkt koncentrerad på vad han ansåg vara sin livsuppgift, mångsidigt intresserad och en varm naturälskare. Man torde kunna karakterisera honom som på en gång humanist och naturalist i de båda ordens högsta betydelse.

Westermarcks forskning inleddes under en tid, som helt präglades av darwinistiska framstegstankar. Men från att ha varit en ortodox anhängare av den äldre utvecklingssociologien kom han att alltmera betona de irrationella faktorerna i det mänskliga själslivet. De psykologiska studierna drevo honom att upptaga även magien och religionen som en väsentlig faktor i samfundslivets uppbyggnadsarbete, och så leddes han fram till sin största arbetsuppgift, verket om moralbegreppens uppkomst och utveckling.

STRÖDDA MEDDELANDEN OCH AKTSTYCKEN

Det Hülpherska hemmet i Västerås

Några meddelanden

Av *Govert Indebetou*

I senaste häftet av Rig har filosofie licentiat Marita Lindgren-Fridell lämnat en skildring av det Hülpherska hemmet i Västerås. Som ett tillägg till densamma må följande meddelas.

Å s. 127 säges bl. a.: "Också här har man hängt upp en genealogisk tavla, och då strax intill Stefan Bellinis porträtt blickar ned mot oss, få vi en vink om att det också är hans antavla". Den här åsyftade tavlan "Genealogisk tafla, som visar några grenar af fordom biskopens i Westerås m:r Olai Stephani Bellini efterkommande" utarbetades av Abraham Hülphers d. y. och trycktes i Västerås hos Kungl. gymnasie- och konsistorieboktryckaren Johan Laur. Hornr år 1758. Det var således icke Bellinis antavla utan en stamtavla över hans ättlingar. Utan tvivel är den en av den genealogiska litteraturens största sällsyntheter. Formatet är ungefär 62 × 58 cm.

Porträttet åter var troligen en kopia av det porträtt, som ännu finnes hos domkapitlet i Västerås.

I beskrivningen över hemmet enligt bouppteckningen nämnes även "1 brudstolstäck af gammalt sidentyg med utslina silfvergaloner en d:o päll". Om denna päll, som ännu äges av en ättling till Abraham Hülphers d. ä., kunna följande uppgifter meddelas. Den utställdes dels vid Svenska slöjdföreningens sammanträde den 26 mars 1908 bland broderade arbeten från 1700-talet, dels den 13 maj 1911, då ättlingar till prosten Petrus Arosenius och Agnes Hülphers samlades till släktmöte på Skansen i Stockholm. Vid den demonstration, som meddelaren då gjorde av utställningen, yttrades: "Främst af dessa föremål står utan tvivel en brudpäll, applikationsarbete i silke på hvitt siden, kantad med ljusblå knypplade spetsar och som inskriften lyder 'Sydd af Agnes Hülphers i Stockholm 1748', således vid 12 års ålder. Man ställer sig tveksam inför denna uppgift, men det vore hädiskkt att vid detta tillfälle söka

Fig. 1. Päll, som tillhört Abraham Hülphers d. ä.

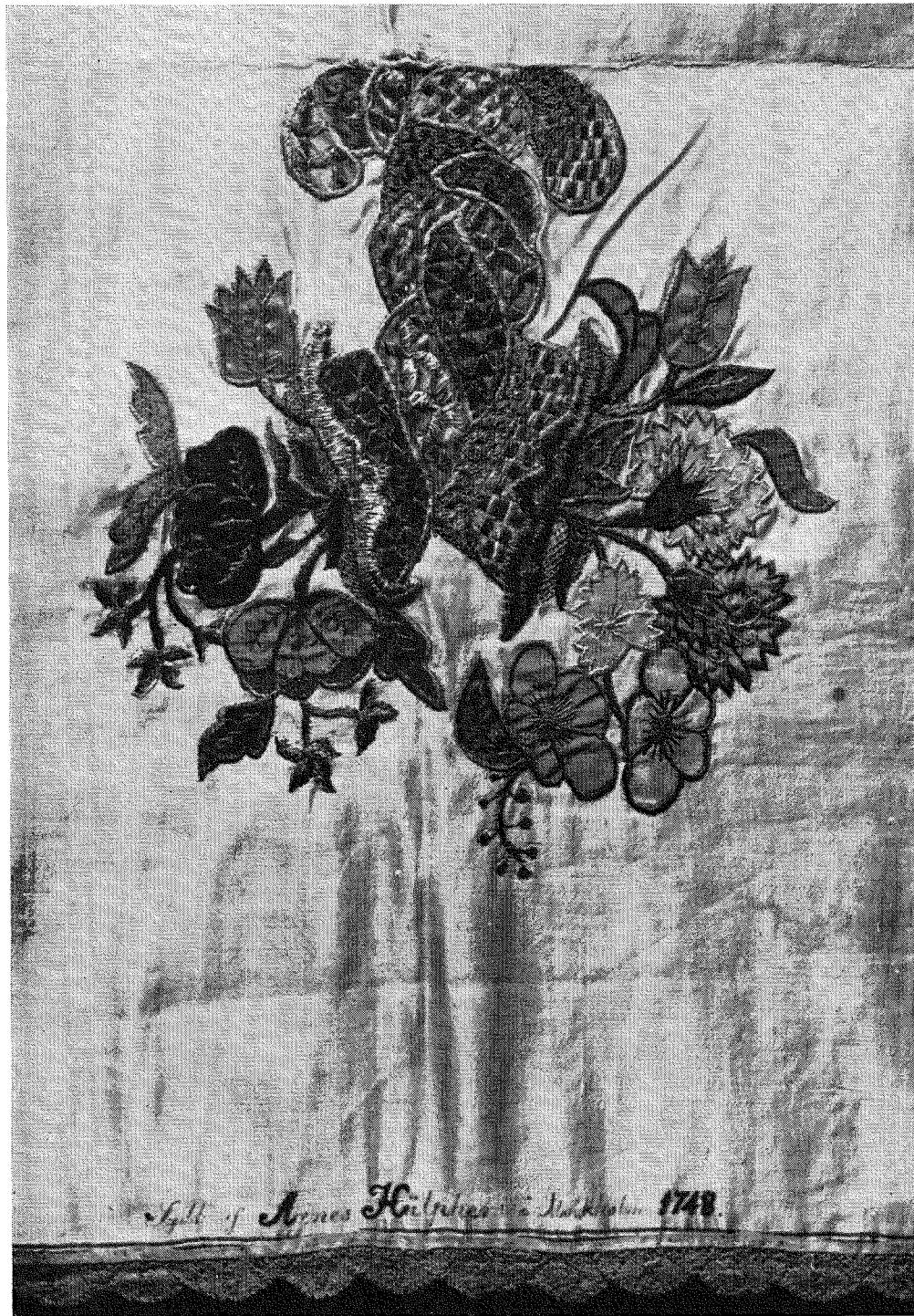

Fig. 2. Detalj av fig. 1.

jäfva släkttraditionen. Pällen har ägts af Johanna Sofia Indebetou, f. Arosenius."¹

Utöver förestående beskrivning, som kompletteras av fig. 1 och 2, kan nämnas, att färgerna i blomstermotiven äro väl bibehållna med nyanser i blått, rött, silver och guld. Pällen är fodrad med ljusblå taft.

Även personalerna över Abraham Hülphers d. ä. och dennes maka Christina Westdahl hava en del att förtälja om det Hülpherska hemmet. Den något långa titeln lyder: "En Christens hopp om sin lefnads lyckeliga fortgång, under Guds godhets och nådes beständiga medfölje, Förestäldt, Tå Råd- och Handelsmannen i Westerås, Högaktad Herr Abraham Hülphers Beledsagades till Sitt Hwilo-rum i Westerås Dom-Kyrka den 13 December 1770, Af Dan. Herweghr S. Theol. Doct. och Dom-Probst i Westerås. Wästerås, Tryckt hos Johan Laur. Horrn, Kongl. Gymn. och Consist. Boktr. 1771." Däri säges bl. a.: "För allas ögon står ett wackert och staden prydan stenhus, det herr rådmannen med stor kåstnad låtit bygga, och hwarigenom han giwit många händer arbete, och många arbetare föda. Under samma stenhus anlade han en anseelig gross-källare, den första i staden och enda i hela orten, till förmån och beqwämlighet ej mindre för kyrkor, än stadens och ortens samtelige inwånare."

Titeln å Christina Westdahls likpredikan är lika omständlig: "En stor Salighet i Christo för rätta Christna, Uti ett enfaldigt Tal, I anledning af Rom. 8:de Cap. 1:sta vers, Då Äreborna och Dygdälskande Matrona, Fru Christina Westdahl, Rådmannens Högaktad Herr Abraham Hülphers I Lifstiden Sata och Ijufliga Maka, den 12 Jan. 1768 i Wästerås Dom-Kyrka befordrades till sin Graf, förklarad af Dan. Herweghr Dom-Probst i Wästerås. Wästerås, Tryckt hos Johan Laur. Horrn, Kongl. Gymn. och Consist.. Boktr. 1768." I Lärda Tidningar för år 1768 den 25 april (n:r 32) är förestående skrift anmäld rörande såväl gravskrifter som genealogiska anvisningar.

¹ Se härom Thure Hellström, Släktmötet på Skansen den 13 maj 1911, Stockholm 1911.

Professuren i nordisk och jämförande folkkulturforskning

I anledning av en motion om inrättandet av en personlig professur i nordisk och jämförande folkminnesforskning vid universitetet i Uppsala för dåvarande docenten vid Lunds universitet professor C. W. von Sydow gjorde 1939 års lagtima riksdag ett uttalande angående universitetsundervisningen i folkminnesforskning och nordisk etnologi. "Riksdagen vill för sin del erkänna", säges det där, "att goda skäl ur nationell och allmänt vetenskaplig synpunkt kunna anföras för att nämnda ämnen böra erhålla företrädare vid våra universitet i professors ställning". Riksdagen hänvisade i övrigt till universitetsmyndigheternas pågående utredning och uttalade sin förväntan, att Kungl. Maj:t skulle framlägga förslag i ämnet redan för 1940 års riksdag.

Resultatet av den av riksdagen åsyftade utredningen framlade kanslern för rikets universitet i en skrivelse till konungen förra hösten (daterad 26 september 1939). Kanslern framhåller där, att frågan om en fastare ställning för dessa ämnen vid universiteten sedan länge är mogen för avgörande. "Frågan om inrättandet av professorer inom dessa ämnesområden", fortsätter han, "kompliceras därav att olika meningar råda om professorernas omfattning och benämning. Divergensen gäller i korthet, huruvida folkminnesforskning och folklivsforskning skola utgöra två skilda ämnen vid universiteten eller om de böra sammanföras till ett enhetligt". Hittills ha studieplaner funnits fastställda för vardera av ämnena folkminnesforskning och nordisk etnologi. Redan 1931 hemställde humanistiska sektionen i Uppsala om upptagande bland riksdagspetita av anslag till två professorer, en i folkminnesforskning och en i nordisk etnologi. I sin utredning 1937 accepterade universitetetsberedningen den tidigare provisoriska lösningen och föreslog inrättandet av en professur i folkminnesforskning i Uppsala och en professur i nordisk etnologi i Lund. Humanistiska sektionen i Lund har vid flera tillfällen yrkat på en sammanslagning av de bägge ämnena till ett enhetligt examensämne, vilket skulle företrädas av en professor vid vardera universitetet. Professurernas benämning föreslås bli nordisk och jämförande folkkulturforskning.

Sektionen har med styrka vänt sig mot universitetsberedningens förslag, att studiet av folkets andliga kultur icke skulle bliva företrätt vid universitetet.

Efter den översikt, som här i korthet refererats, framlägger kansler sin egen ståndpunkt:

”I likhet med universitetsberedningen anser jag att såsom önskemål för den närmaste framtiden bör uppställas en professur vid vardera universitetet inom dessa ämnesområden. Det är i hög grad önskvärt att detta program förverkligas, så snart omständigheterna så medgiva.

Den frågan som i sammanhang härmed bör besvaras är alltså, huruvida det är mest ändamålsenligt att det ena universitetet får en professur i folkminnesforskning (i trängre mening), det andra en professur i etnologi, eller att vardera universitetet får en professur i det odelade ämnet, förslagsvis benämnt folkkulturforskning. Att det senare alternativet har åtskilliga praktiska fördelar, synes uppenbart. Såsom Lunda-fakulteten framhållit, torde de studerande, som vilja avlägga examen på detta område, i allmänhet göra detta med ett praktiskt syfte, nämligen för att deltaga i insamlingen av primärmaterial eller i bearbetningen och vården av detta material. De behöva för sådan verksamhet en utbildning, som icke är för ensidigt inriktad på en viss sida av den folkliga kulturen. Även förfäktarna av två examensämnen medgiva för övrigt riktigheten av denna synpunkt genom att understryka lämpligheten av att de studerande medtaga bägge ämnena i sin examen. Att de etnologiska och de folkloristiska frågorna gå över i varandra visar sig icke minst vid materialinsamlingen och den därmed förenade verksamheten vid de befintliga instituten. Det torde därför finnas starka skäl för Lunda-sektionens mening att ifrågavarande vetenskapsområde bör sammanhållas till ett examensämne, till och med under den förutsättning att det vore företrätt av två professurer vid samma universitet.

Olägenheten av ämnenas sammanförande under en professur skulle ligga däri att folkloristiska och etnologiska forskningar kräva olika metoder och till äventyrs olika personlig läggning och begåvning. Det skulle därför vara vanskligt att finna kvalificerade vetenskapsmän, som ha professorskompetens inom hela det förenade ämnet.

Det har emellertid redan påpekats, att Lunda-institutet för folkminnesforskning alltsedan sin tillkomst haft till uppgift att samla upplysningar om både den andliga och den materiella kulturen. Här existerar alltså redan ett institut för 'folkkulturforskning' för att begagna den term som Lunds universitet föreslår för den nya professuren. Vidare må anmärkas, att den nuvarande ledaren för folkminnesavdelningen i landsmålsarkivet i Uppsala samtidigt är docent vid universitetet i nordisk etnologi. Att en forskare i sin produktion specialiserat sig huvudsakligen på det ena området, behöver icke hindra professorskompetens i det sammanslagna ämnet. I fråga om många

andra universitetsämnen kan det förhålla sig på det sätt, att ämnet omspanner områden, som äro sinsemellan relativt olikartade. Av en professor i ett sådant ämne kan icke krävas, att han arbetat vetenskapligt inom artskilda områden, blott han är i stånd att i undervisning och examination vederbörligen beakta även sådana delar av ämnet, där han icke själv varit vetenskapligt verksam. Det saknas för övrigt icke exempel på att examination och undervisning i någon speciell del av ett omfattande ämne överlåtes till annan lärare än innehavaren av professuren i ämnet. Dessutom kan det vanligen räknas med docenter såsom medverkande vid undervisningen, eventuellt inkallade från annat universitet. I Uppsala har exempelvis under senare år en docent i folkminnesforskning vid Lunds universitet hållit föreläsningar mot särskilt anslag.

På grund av vad nu anförts kommer jag till det resultatet att en ny professur bör upprättas vid vardera universitetet och att denna professur bör omfatta såväl folkminnesforskning som nordisk etnologi. I enlighet med Lunda-sektionens förslag torde professuren kunna benämnas professur i *nordisk och jämförande folkkulturforskning*."

Kansler framhåller därefter, att det i nuvarande läge icke kan ifrågasättas, att två professurer i detta ämne samtidigt kunna inrättas. Han förordar därför, att en professur nu kommer till stånd vid Lunds universitet i nordisk och jämförande folkkulturforskning, att innehavaren av denna professur samtidigt skall vara föreståndare för Hyltén-Cavallius-stiftelsen samt att till första innehavare utan ansökan utnämnes professor C. W. von Sydow. Genom förenandet av föreståndarbefattningen med professuren skulle kostnadsökningen komma att bli relativt obetydlig. "Att göra professuren personlig, synes mig ej påkallat. Det är tvärtom av stor betydelse, att en ordinarie professur redan nu kommer till stånd och att dess omfattning fixeras."

Kansler framhåller, att "det erfordras en viss övergångstid, innan en sammanslagning av examensämnen kan träda i kraft. Tills vidare bör von Sydow examinera i det nuvarande examensämnet folkminnesforskning såsom hittills. En utredning bör verkställas angående studieplaner och därmed sammanhängande frågor och sammanslagning av examensämnen ske först när nya studieplaner blivit upprättade".

En omläggning av Hyltén-Cavallius-stiftelsen till närmare överensstämmelse med andra universitetsinstitutioner bör övervägas, säger universitetskanslern till sist i yttrandet, där han även meddelar, att han inhämtat, att "ett nära samarbete mellan universitetet och kulturhistoriska museet [i Lund] kan påräknas, av särskild betydelse på grund av museets stora samlingar av föremål som belysa vår materiella folkkultur."

I årets statsverksproposition förklarade departementschefen, att han under nuvarande förhållanden icke kunde tillstyrka universitetskanslerns förslag.

I samband med anslagsbehandlingen för Lunds universitet ansåg sig statsutskottet ändock böra taga upp frågan. "Utskottet finner för sin del", framhålls det i dess utlåtande (nr 8), "att starka skäl blivit av kansler anförda för professurens inrättande. Utskottet är emellertid icke berett att nu förorda inrättandet av en ordinarie professur i ämnet. Däremot anser utskottet den banbrytande verksamhet von Sydow under en mycket lång följd av år utförd för den svenska folkminnesforskningen tala för att en personlig professur upprättas för honom. I anslutning till kanslers förslag bör von Sydow även såsom innehavare av den personliga professuren kvarstå som föreståndare för Hyltén-Cavallius' stiftelse. Det honom nu i sistnämnda egenskap tillkommande arvodet bör indragas." Utskottets förslag innebar gentemot departementschefens avstyrkande en sammanlagd ökning av universitetsanslaget med 3.900 kronor. Riksdagen följde också statsutskottet, och på grund därav har från och med innevarande år vid Lunds universitet inrättats en personlig professur i nordisk och jämförande folkkulturforskning för C. W. von Sydow. Professor von Sydow har den 23 november installerats i sitt ämbete.

ÖVERSIKTER OCH GRANSKNINGAR

Bröllopsdikter på dialekt och andra dialektdikter från 1600- och 1700-talen. Efter förarbeten av J. A. Lundell m. fl. samlade och utgivna av Bengt Hesselman. Nordiska texter och undersökningar, 10. Hugo Gebers förlag, Stockholm 1937. 19 + 568 s. Kr. 9:50.

Mätt efter vår tids mått är vår äldre svenska litteratur torftig, och skär man bort den till kvantiteten överväldigande och till kvaliteten ibland inte så föraktliga personalverslitteraturen, så förstärks intrycket av torftighet mer än nödvändigt. När dikten inte hade ett eget avgränsat område, fick den ofta söka sig till brudskriften och griftnädderna. Det blev sällsamma blomsterkvastar, som lades ner vid brudpallarna och på bärtäcket. Satirens kardborrar och nässlor, nyttans oansenliga potatisblast, retorikens stolta liljor flätades in bland lager, myrten och cypress. Tillfällighetsdikten fick ömsom göra tjänst som satir och traktat, som äreminne och skämtskrift, som biografi och reseskildring, som drama och folkvisa och mycket annat. Den som har tålmod kan göra de mest oväntade upptäckter i denna vildvuxna litteratur, på en gång så enformig och så växlande.

Det krävdes all tänkbar andlig och materiell välfärd att kasta glans över de festliga tilldragelserna under 1600- och 1700-talen. Det räckte inte med kyrklig ståt och prästerlig vältalighet: man ville ha den profana poesien och retoriken i hela buketter och rabatter. Ingen dygdig brud av ätt kunde kläs i krona, inget förnämligt lik kunde sänkas i jorden, utan att poeten frambar sin versifierade hyllning. Bröllops- och begravningspoesien blev en nödvändighetsvara likaväl som konfekt och tårter. Svårigheten var att variera konfekten — det skall här i fortsättningen uteslutande talas om bröllopskonfekten. Man kunde prisa brudens skönhet och dygd och hushållsvett, brudgummens mandom och duglighet, bådars anor och höga ställning. Man borde uttrycka förhoppningar om avkomma, ty någon annan kärlek än den frukt samma var okänd, och sådana förhoppningar kunde framföras antydningss-

vis och lekande eller med största tänkbara tydlighet, utan att det togs illa upp. Men evighetsperspektivet fick därför inte saknas, och man slutade gärna med en önskan såväl om barn och blomma som om en salig hädanfärd. Man kunde uppbåda Olympens och Valhalls gudamakter med sina allom kunniga attribut, taga allegorien till hjälp, låta drömfiktionen uttömma sina möjligheter, lärodikten utveckla sin visdom. Man kunde lämna det enskilda fallet å sido och utbreda sig om den alstrande kärlekens välde över jordens, luftens och vattnets "åbor" — allvarligt eller skämtsamt allt eftersom. Något konkretare kunde ämnet fattas, om man höll sig till människosläktet. Antingen kunde man då belysa det ogifta ståndets många ledsamma sidor eller vända på satsen och ventilera det gifta ståndets vedermödor.

Det återstod vidare att variera själva formen. Större friheter tillät man sig inte vad metern angick, och de stela jamberna veko först långsamt för snabbare versfötter. Alexandrin och hexameter övervägde, och sångbara texter voro sällsynta. En annan variationsmöjlighet erbjöd själva språket, som inte nödvändigtvis behövde vara svenska eller latin. Bland de moderna språken kommo utom tyska och franska bl. a. också italienska och spanska, engelska och finska till användning, och den gotiska nyorienteringen gjorde isländskan till ett lika högt skattat instrument som de lärda tungomålen. Men även om poeten höll sig till modersmålet, så fanns det nya och obrukade språkliga resurser i folkmålen. Bröllopsdikternas stora intresse som språkminnesmärken från tider som nästan helt sakna skriftliga uppteckningar av dialekt har länge insetts. De omfångsrikaste samlingarna ha hopbragts av vår landsmålsforsknings nestor Lundell, talrika titlar ha anförts i Noreens Vårt språk, och inte så få dikter och grupper av dikter ha publicerats av olika forskare. Trots detta har denna litteraturgren inte ens i språkligt avseende utforskats, och varken litteraturhistorikern eller kulturhistorikern har hittills mera än rört vid ett också för dem givande material. Först med den stora volym på närmare 600 sidor, som har utgivits av Bengt Hesselman 1937, har största delen av den kända dialektlitteraturen från 1600- och 1700-talen blivit så bekvämt tillgänglig, att man kan få en överblick av en obeaktad genre i svensk litteratur. Bröllopsdikterna utgöra grundstommen i samlingen, av begravningsdikter finns en enda, Alexander Hacks (Eskolagubbens) originella minnesstod över en åboborgare "bå then Tötas eken wenska Pråk", d. v. s. det språk som talades av den finskfödda borgarklassen i Finland. Vidare finnas några få gratulationer på dialekt i akademiska avhandlingar, ur innehållets synpunkt av mindre intresse men onekligen märkvärdiga som symptom. Det gör ett egendomligt intryck att se sådana kamrathyllningar på hembygdens språk avtryckta vid sidan av vittra pennövningar på latin, grekiska, hebreiska, svenska eller franska. Så högt skattades nu bygdemålen, att de inte bara användes vid glada familjefester utan t. o. m. tillätos i den lärda katederns ome-

delbara grannskap.¹ Slutligen har utgivaren tagit med några dialektdikter, som stå bröllopspoesien nära. En sådan är "Twenne Uplands Drängars Samtal, I Upsala Distings-Marknad" (1765), som genom dialogformen och ett par lån från äldre bröllopsdikter visar sin samhörighet med genren.² En annan är lagman Adam Jordan Krögers (1755—1818) lustiga "Händelser på Jeppa Hanssons resa från Christianstad till Sinclairsholm ock så vidare", liksom fyra andra dikter på göingemål av samme författare återgivna efter en handskrift i Lunds universitetsbibliotek. Fullt värdig Olof von Dalin eller F. A. Dahlgren är hans "Friare tal på Gyngska" (1777) till en graciöst dansande rytm:

Grebba lilla vill tu Jeppa ha,
sau faur tu ölla mina penga.
Ingen bäder Here kan tu ta
blan ölla vaura Bya-dränga.

— — — — —
Sau si me nu es da kan gau an,
o es du tycke om karen,
o vill tu ha me te fäisteman,
sau blöir ja glaer som Daren.

Es du nu ville gi meg ja,
o räcka näfven te tegen,
Piromen had da vore bra,
sau slapp jag änklunga-legen.

¹ Den jättelika disputationslitteraturen har inte lika systematiskt genomgått som personaltrycken. Här kan därför kanske göras en mindre efterskörd. Jag har bland lundaavhandlingarna funnit tre för utgivaren okända nummer, en dikt på den så sparsamt bevarade bohuslänska dialekten (J. Ekelund 1768, præ.: L. Laurel) och två på östgötska (J. Wallman 1777, præ.: G. Sommelius och P. E. Pettersson 1780, præ.: J. Lundblad). Den bohuslänska gratulationen är undertecknad "Platen. Bohuslänning" och är sannolikt författad av samme man som har uppträtt i egenskap av bygdepoet på ett bröllop i Uddevalla 1778 (Hesselman nr 133). — Hittills okänd är också en bröllopsdikt till Ferdinand Zellbell — själv känd som författare till tre eller fyra av Hesselman tryckta dikter — och Anna Sophia Rudolphi, 1716. Det är inte osannolikt, att det skulle löna sig att gå igenom den överflödande stora mängden av hyllningsdikter till kungliga husets medlemmar, där dialekt nog ibland har kommit till användning.

² Första raden: "Guss fre Jerk Anders Matts, nu går du här å slänkar?" varierar inledningsraden till en av de mera bekanta uppländska bröllopsdikterna, "Gifft-Glamm" till J. Billingsley, 1691: "Hå! hå! Järker, go Qwäll! så gåhlu här å slänkar". Raderna 15—16: "Hå går så täl i krig, sa' han i kare låg, / Där han för dubbelt öhl å go-dar inte såg" ha lånats från dikten till A. Grubb från samma år.

De egentliga bröllopsdikterna på dialekt — inte mycket över hundratalet — utgöra en helt liten del av alla bevarade bröllopsdikter. De böra därför inte lösryckas ur sitt naturliga sammanhang. Å andra sidan är just den delen så pass representativ, att den kan ge ett gott begrepp om det hela, och så särpräglad, att man verkligen skulle kunna tala om en egen genre. Utgivaren har i en klagörende inledning visat upp sambandet mellan vår äldsta dialektlitteratur, bondescenerna från 1600-talets början och mitt (Prytz m. fl.), och 1690-talets bröllopsdikter i form av samtal mellan bönder, som ha hållit sig kvar som typbildande långt fram i tiden. Det kan också anmärkas, att Chronanders komedi "Bele-snack", där några icke bevarade bondescener ha ingått, uppfördes på ett adligt bröllop i Åbo 1649. Den första kända bröllopsdikten på folkmål är Elfvings också för fackmannen utomordentligt svårtydda dikt på älvdalsmål från 1668. Att Dalarna, Stiernhielms landskap, till att börja med dominerar, är helt naturligt. De tidigaste kända författarna av dialektdikter stå nära kretsen kring den store mångfrestaren, som inte bara hade öppnat fornspråkets utan också folkmålets fatbur. Hans inflytande märks såväl i intresset för dialekterna som i själva formgivningen. Mer än en gång kommer man att tänka på "Bröllopsbesvärs ihugkommelse" med dess aldrig uppnådda flamländska målarglädje. En anknytning till 1600-talets dramatik erbjuder bondedialogen till Johan Luthers bröllop 1697, som troligen har skrivits av G. J. Törnqvist (Adelcrantz). Det är möjligt, att också andra författare till dialektdikter höra hemma bland "Lejonkulans" unga dramatiker.

En av våra främsta kännare av folklig kultur, August Bondeson, säger i företalet till sin visbok: "Hvad användandet af landsmål beträffar, så förekommer detta egendomligt nog ytterst sällan i folkets äkta visor." Fredrek på Ransätt och Fröding tillhörde bruksägarfolket. Så har det varit från första början: folkmålsdiktningen utgår från de bildade klasserna. Någonting konstlat, något av utklädsel kommer därför gärna att häfta vid genren. Det roade herremannen att draga på sig vadmalsrocken och att till omväxling med de lärda tungomålen härma hembygdens språk och byta ut välska och iberiska lutor mot bondeliran. På samma sätt svängde vingåkersbönder och morakullor kring på hovets maskerader och figurerade i karusellerna tillsammans med tatarer och polacker. Det hände väl inte så sällan, att herr kaplanen eller herr löjtnanten, som roade gästerna med att härma en lunsig och beskänkt bonde, själv var en bondson, som talade sitt naturliga språk. Men utklädsel är utklädsel. Man måste alltid vara beredd att pröva äktheten, inte bara vad språkformen angår. Här är det närmast trovärdigheten i bondeskildringen som intresserar oss. Värdet i dikterna är ojämnt och motiven att använda folkets språk skiftande: det kan vara begär efter omväxling, språkligt intresse, jämföreligt med landsmålsföreningarnas strävanden på 1870- och 1880-

talen, ett bemödande att göra skildringen av bondens liv i vardag och fest genuinare och någon enstaka gång en djup och varm medkänsla med de sämre lottade. På ett ganska träffande sätt har största delen av den dialektala bröllopspoesien kritiserats och karakteriserats i ett "Käringa-omdöme öfwer Pratmakeriet, yttradt emot Auctoren sjelf", som följer på den egentliga skriften, en gotländsk dikt från 1744. Först får Käringen uttrycka folkets mistroende mot nedlåtenheten att använda folkets mål och kanske förlöjliga det:

Skall nu vårt skönne språk jyst bli gement fårr alle,
Gu' hjälpe Bispen jämm, han skall di wäll befalle,
at du skatt lätte bli ha wiser på vårt språk
til så'nnt suum inte duu'r, där ästu färdi nåck.

Auctor svarar :

Go' wänner täncker ej at jag wil Eder smäda
doch, när jag Brudvers gjör och fattar på ehrt språk,
så är det likasom man wil en grefwe kläda
i groft och stygt Buldan och slarfwig hwalmars råck.

Och han förklarar vidare, att det sker gutamålet heder, att det blir läst och hört i stora bröllopslag.

De flesta bland dikterna i Hesselmanns samling är anonyma. Bland författarna finner man en eller annan som redan förut har varit känd, t. ex. den förut nämnde G. J. Törnqvist (Adelcrantz), musikern Ferdinand Zellbell och gävlepoeten Eric Wennæsius. Andra namn äro i det närmaste okända: Nils Paqualin, Carl Reftelius, Axel Petri Luth och Alexander Hacks (Eskolagubben). Bland dem framträder särskilt Nils Paqualin med sin präktiga dikt vid Olof Norrströms och Lena Troilias bröllop i Skedevi prostgård 1727, ett festligt prov på karolinskt skämtlyne. Den materiella välfägnaden spelar vanligtvis en stor roll i dessa rustika skämt. Maträtterna och dryckerna beskrivas med kärleksfull utförlighet, och både gästerna och brudparet taga för sig rejält, eller som det heter i en dikt från 1730:

Brugummen häfw'r i säg så mycki som han kan,
Å Brua tar tä lifs: så ho just går å stänkar.

Man njöt av att ge den bullrande gästabudsglädjen friare utlopp genom att lägga beskrivningen i en bondes mun. Skämtet kunde då taga sig de mest drastiska och klumpiga uttryck, utan att det stötte. Paqualin framhävde festens överflöd skarpare genom att låta en fattig bonde berätta om sitt slit och

svält till vardags. Det är alltså inte något hjärtnupet medlidande som har satt honom pennan i handen, men Paqualin har på ett överdådigt sätt träffat den folkliga tonen i strofer som dessa:

Nå kiäre du Jäni säg mäg nå godt rå,
Hur jag nu tä hösten skä matbetta få,
Hur skä jag fol hustru å bara i jåhr,
Når armoa rea tä halsgropa står?

Du wist full i höstes hur gäli hä geck,
Hur lite åf snesa tä herbres jag feck,
Jag bruka min åker å äng som en siälm,
Å derför feck jag hwäski sä eller halm.

Når jag bort åt skogen tä kohlninga drar,
Så kraflar jag sta bara esamin kar,
En lathun ä styfson å kiärnga mi mä,
Ja dä skä du tro war e warmer e hä.

Å nu åte slingon [vargarna] op hesten min mä,
En oborga fullwulin kamper wa hä,
Han höfwilspån åt å ga sågbräa gen,
Å makan tä kritur såg jag alri än.

Men till jul gick allting åt till mat och dryck:

Då åt jag å drack å mädd wäl på all sätt,
Jag wa som en Juhltiggjar' stinner og mätt.

Käringen ville så väl, att hon slaktade bandhunden och ville mjölka tjuren för att få grädde till flötgröt och bryggde så starkt öl, att det slog kull både väggar och dörrar i källarn.

Når jag drack e kannu, så spydde jag två,
Du kan fulle tänkia hur startt hä wa då.

På det viset gick allt i huset åt. Det stod inte längre på, som det heter med ett målande talesätt, "än brö på i hunkoja wara". Nu får han taga käppen i hand och marschera till främmande land, men när han kommer förbi Ske-devi prästgård, lyser det festligt ur fönsterna, och rök och stekos slår upp ur varenda skorsten. Här stiger han in, gratulerar brudparet, blir väl plägad och ger sig sedan hemåt med orden:

Go natt skä ni ha å stor tack er för mäg,
 Nu rånglar jag åf hem tä kärnga min väg.
 Jag wil lätan kiänna hur goa som jag
 Nu rapar åf öhle jag drucki idag.

Dikten måste ha slagit an i hög grad. Flera strofer, bl. a. de här ovan citerade första, andra och fjärde, ha levt kvar ända in i våra dagar som den s. k. Svärdsjövisan. Ett annat exempel på dess popularitet är prosten Luths imitation från 1740 (nr 70), som innehåller åtskilliga lån därifrån. Redan överskriftens rimmade början går ganska nära föregångarens. Översatta till god västgötska låta några av de nyss anförda verserna så här:

Sen gråfota toge bohlt Hielma i Åhr
 Ja Miöleck-sqwipen miste hwar äfweli tåhr,
 — — — — —
 En lathonn ä mågen å Kiäringa mi mä;
 Ja, dä su J tro ä e wacker e dä.

Fortsättningen kan förtjäna citeras för sin egen skull: man kan lägga märke till den lediga formen, som sticker av mot de stelare riksspråksdikterna från samma tid:

Jag esammer ä bå i Fyset å Stall,
 Å ingen sum wil skela Söera wall
 Ja esammer plöger å esammer skiär;
 Ja esammer tröscker, å esam' förtär;
 Å lill ä ja slotten å ihol å blek,
 Å dermä så ha ja komme på knek.

Luth har också ett par reminiscenser från en långt bekantare bondeskildring: hans lustiga folketyologier "Daves Saltkar" (Psaltaren) och "Karnahli-Säck" (kanariesekt) ha lånats från Jeppe paa Bierget (I:6, III:1 m. fl.).

Mycket kända blevo Carl Reftelius' tre dikter med titeln "Manerä på Bygda" från 1740, 1742 och 1743 (nr 72—74), som ofta ha tryckts om och skrivits av. Ett rent plagiat av den sista av dem är en dikt "på Stäckläms Manerä" 1770 (nr 115), vars avslutande "Kumplamänt" (komplimang) på prosa till stor del har kalkerats på Reftelius' "Kumplamänt". "Manerä på Bygda" från 1743 är en av de för kulturhistorikern intressantaste dikterna i Hesselmanns samling. Bröllopsederna beskrivas här på det mest detaljerade sätt, t. ex. de gifta och ogifta karlarnas kamp om brudgummen, hur kronan dansas av bruden m. m.

En av de äldsta dikterna i samlingen är Eric Wennæsius' märkliga "minnes Skriift Lämnat aff Bonden Corydon" till konrektorns i Gävle Per Blix' bröllop 1676, i litterärt avseende icke överträffad av någon senare bröllopspoet, ej heller av Wennæsius själv. Bondenöd och bondelycka i krigs- och orostider ha här tecknats på ett gripande sätt. I hela dikten finns inte ett ironiskt tonfall. Man kommer inte ifrån intrycket, att poeten talar ur sitt eget hjärta:

Hä glunkas nå täff hwerja,
 Min goa Mäster PER,
 GU nå oss, alla ännar
 Man ont bå hör och spör:
 Men hwem hä först å bör
 Bonn stackar hä mäst känner,
 Som alti har beswär
 At säg mä äran berja.
 Hä tykks lell någe bällugt,
 Bonn är nu allas träl,
 Ey meer än Hunn han aktas,
 Hä haren nu til lön;
 GU hör en gång min Bön
 Lät dä här oke saktas!

Mot bakgrunden av pålagor, utskrivningar och förödmjukelser avtecknar sig en frisk lantlig idyll:

I Staan blir han så tera.
 På Bygden har han free,
 Då är han som en kaxa,
 Då knäpper han der åt,
 Å gabbar tåkkan låt,
 For dem då inte baxar,
 Då kan han stint-ut see
 Som Kungjin sielff regera.
 Nu äre lust ti löwa,
 Nu gläs bå löw å gräs,
 Nu leka alla Diura,
 Di stora som di små
 Di som i Skogen gå,
 Å di som är i Bura,
 Å di i Wattne fräs:
 Nu äre lust ti löwa

Nu äre bästa åre,
 GUss gröa står i flor,
 Skööl-mannens hopp dä enna,
 All Dalar full åff Sää;
 At den som går brewä,
 Åff hiertans frögd vptänner
 Må säya: käre Bror,
 Nu äre bästa åre.
 Nu äre bäst på Lanne,
 Nu ä där gott ti boo,
 GUss Kålgål öwer flöar,
 Rätt ymni tåff all ting.³

Vackrare har glädjen åt den växande och alstrande naturen, tacksamheten mot all god gåvas givare sällan uttryckts i vår äldre litteratur.

Ett av de märkligaste vittnesbörden om livskraften hos några av tillfällighetsdikterna från 1600- och 1700-talet är, att de bitvis ha bevarats av den minnesgoda folktraditionen i många mansåldrar, ja, t. o. m. in i vårt århundrade. Det gäller inte minst dialektdiktningen. Lånet från folkets språk togs tillbaka av folket, uttryck och hela strofer löpte omkring, långt efter att författaren och anledningen hade fallit i glömska. Så händer det någon gång, att folkminnesforskaren får i sin hand en blanknött slant, som länge har vandrat ur hand i hand liksom ett kröningsmynt, som vid ett festligt tillfälle kastades ut bland folket.

Nils Afzelius.

Bjærgfolkenes Baging. Sagntypen "Grissel og Rage". En Sagnundersøgelse af Inger M. Bøberg. Danmarks Folkeminder, nr 46. København 1938. 104 s. Danska kr. 4:—.

När anmälaren för omkring tjugo år sedan gjorde sina första folkminnesuppteckningar i hembygden i sydöstra Skåne, hörde berättelserna om trollen eller de underjordiska till de saker, som meddelarna allra lättast kommo in på. Där var bl. a. sägnen om mannen som fann trollens söndriga grissla,

³ Det folkliga uttrycket "sitta i Guds kålgård" finns bland Djurklous nerkingiska uppteckningar.

d. v. s. bakspade, när han gick och plöjde, och som till tack för att han lagade den bjöds på en brödkaka. En meddelare uppgav, att en viss namngiven person berättat händelsen som en självupplevelse, och en annan sagesman anknöt sägnen till ägor, som före skiftet skulle ha hört till upptecknarens fädernegård. Nu har den danska folkloristen Inger M. Boberg, en av C. W. von Sydows lärjungar, tagit upp till behandling sägentypen "grissel og rage". Det är en förtjänstfull undersökning om folkdiktens och folktrons förhållande till varandra, en analys av en folksägens uppkomst ur folktron av samma slag som Gunnar Granbergs undersökning av skogsråföreställningen. Bobergs arbete är ju vida mindre omfångsrikt och inskränkt till en enda sägentyp, men har å andra sidan icke den begränsning i tid och rum, som Granbergs avhandling företer.

Sägnen om underjordsfolkets bakning är en typisk vittnessägen enligt von Sydows terminologi; den vill omvittna, att de underjordiska "hade seden efter annat folk", som en av mina sagesmän uttryckte det. Den vidare utvecklingen av sägnen har velat bekräfta verkningarna av trollens gåva: när trollen vilja vara vänliga och bjuda på något, skall man taga emot, men den som vägrar går det illa. Förf. har ansett det omöjligt att göra någon geografisk uppdelning av olika sägenvarianter; de mest utbroderade sägnerna finnas vid sidan om de enklaste formerna. En viss uppdelning skulle dock ha varit möjlig. Alla de uppteckningar anmälaren själv gjort representera sålunda en variant, som utpräglat skiljer sig från huvudmaterialet. Här säga de underjordiska om sitt bjudna bröd, att drängen som hjälpt dem inte behövde vara rädd för att äta det, ty det var av hans husbondes bästa råg. Denna sägenvariant vill bekräfta, att de underjordiska stjäla säd men har också i underhållningsvärde fått en extra poäng framför sägnerna, som ssyselsätta sig med följderna av att äta eller icke äta trollens bröd. Det händer också, att de båda varianterna förekomma tillsammans. Så har en sägen från Löderup följande avslutning: "Se'n dagen efter kom ett fruntimmer och bjöd nytt bröd på dem. Plauamannen [den som styrde plojen] kände väl mer till det, och han tog och åt. Men körsvennen ville inte ha. Han vred huvudet undan, men då sa hon: 'Du kan gärna äta det, för det är av bondens bästa råg'. Men hans huvud blev sen alltid snedvridet." Detta är en senare sammanslagning. Den ena varianten kan inte ha utvecklats ur den andra, utan de ha uppkommit var för sig ur en enklare tidigare form av sägnen. Förutom i sydöstra Skåne (ej norra, som av misstag anges s. 54) är varianten med "husbondens bästa råg" också känd från Väster- och Östergötland samt i ett par fall även från Jylland. De båda varianterna måste ha uppkommit inom olika områden, och den här särskilt omtalade har tydligen från östra delen av sägnens kärnområde spritt sig väster- och norrut.

Vid vilken tid har då sägnen endast funnits i sin enkla grundform? Det visar sig, att berättelserna om trollens bakning haft en utpräglad västnordisk utbredning, de finnas icke på andra sidan danska gränsen i söder men påträffas däremot i England. Förf. menar — och det är hennes undersöknings intressantaste resultat — att sägnen förts över dit på 800- och 900-talen av danska vikingar. De engelska uppteckningarna berätta i regel endast, att mannen som tack för hjälpen fick ett bröd. Vid tiden för överförandet hade alltså sägenbildningen icke hunnit längre. Men det skulle nog varit möjligt för förf. att även ha skaffat en hållpunkt för när den rikare utbildningen av sägnen förelegat färdig (den finns redan i den äldsta uppteckningen, den som Ole Worm 1624 erhöi från Fjälkinge i nordöstra Skåne). Ett stort antal uppteckningar av sägnen finnas i Sverige enligt förf:s material från Skåne, Halland och Västergötland. I ett mindre antal uppteckningar är den känd från Småland, Öland, Östergötland och södra Bohuslän samt i ett par enstaka fall från Södermanland och Uppland. För sägnens spridning söderut från Danmark har tydligen språkgränsen utgjort ett verksamt hinder. Men förf. har inte frågat sig vilka orsaker, som betingat sägnens nordgräns. Uppfattningen av motsvarande naturväsen undergår icke någon sådan väsentlig förändring norrut, som skulle kunnat förhindra sägnens anknnytning och spridning. Men en viktig förutsättning måste vara, att man har bakat i bakugn eller vid bakningen använt redskap, bakspade, glödraka eller ugnskvast, av så sammansatt art, att de kunnat gå sönder och behövt lagas (dit hör icke ett enkelt bakspett). Men i t. ex. Härjedalen och norra Bohuslän har ännu i mannaminne brödbakning skett på en lös järnhäll ställd på den öppna härden. Nyligen har Sigurd Erixon i en omfattande undersökning rörande bakugnens historia (Folk-Liv 1939, s. 300) framhållit, att man har intrycket — det gäller bondgårdar i övre Sverige — att bakugnen icke fått någon betydelse förrän vid nyare tidens början eller vid medeltidens slut. Olaus Magnus omtalar bakhällar från västra Sverige och Bergslagen. Denna lokalbe-gränsning måste angiva, att bakugnar då funnos i östra Sverige. Och utanför det urgamla bakugnsområdet i de sydvästra landskapen måste bakugnen tidigast ha kommit i bruk i sydost. Dessförinnan bör sägnen om trollens lagade bakredskap ha nått sin fulla utbildning och fått ett relativt fast utbredningsområde. Detta bör alltså snarast ha skett under medeltidens äldre skede.

En möjlighet för sägnen att sprida sig inom ett bakugnslöst område skulle ha varit att en helt ny ekotyp uppstått, så att bakredskapen utbytts mot t. ex. staven i en smörkärna, såsom det faktiskt skett, när sägnen kommit till Irland. Men att på marken finna eller att bjudas på och omedelbart avsmaka en klump smör är icke alls så naturligt som ifråga om en kaka bröd. Därtill kom-

mer, att kärning av smör i äldre tid skett på ett så primitivt sätt, genom skakning e. d., att lagning av redskap icke heller där behövt ifrågakomma.

Dessa senare reflektioner äro icke tillkomna direkt som en kritik av det här anmälda arbetet utan snarast i lust att exemplifiera, att kännedom om den gamla folkkulturen i dess helhet har betydelse även för studiet av folkdiktningen.

Sigfrid Svensson.

FÖRENINGSMEDDELANDEN

Styrelseberättelse för år 1939.

Föreningens styrelse har under år 1939 — föreningens tjuogoandra arbetsår — sökt på följande sätt tillgodose de i stadgarna föreskrivna uppgifterna.

Föreningens första sammanträde för året hölls den 10 mars på Skansens Nyloft, då professor A. W. Brøgger, Oslo, höll ett föredrag: "Fra steinalder til motoralder, en skisse av Norges kulturhistorie".

Vid det andra vårsammanträdet, den 4 maj på Skansens Nyloft, behandlades de stadgeenliga ärendena. Till ordförande återvaldes generaldirektör Thorwald Bergquist. De i tur avgående styrelseledamöterna återvaldes liksom föregående års revisorer. Därefter höll professor P. Kundzins, Riga, ett föredrag om "Die Bethäuser der lettischen Brüdergemeinde".

Söndagen den 21 maj anordnades i samarbete med Föreningen Tekniska museet en utfärd till Västerås, där stadens muséer och domkyrkan besågs under ledning av landsantikvariern Sven Drakenberg m. fl.

Höstsammanträdet hölls den 28 november på Skansens Nyloft, då docenten Salomon Kraft höll föredrag om "Brunkebergsslaget och Sveriges saltförsörjning". Vid supén visade amanuensen Mats Rehnberg en av Nordiska Muséets kortfilmer: "En herrgårdsmiddag på 1700-talet".

Styrelsen har under året sammanträtt den 4 maj och den 28 november. Arbetsutskottet har utgjorts av ordföranden generaldirektör Th. Bergquist, vice ordföranden professor M. Olsson, skattmästaren direktör S. Westerberg, sekreteraren amanuens E. Andrén, samt professor E. Erixon och intendent S. Svensson. Som vice sekreterare har fungerat kapten N. Strömbom. Redaktionsutskottet har utgjorts av professor S. Erixon (ordf.), professor H. Cornell, förste amanuens S. O. Jansson och förste antikvarie T. O:son Nordberg. Redaktör för Rig har varit docent S. Kraft.

Tidskriften Rig har under året utgivits i fyra, kvartalsvis utkommande häften med sammanlagt 237 sidor.

För värdefullt ekonomiskt stöd uttalar styrelsen föreningens tack till skattmästaren direktör S. Westerberg, till konsul Carl E. Ekman och till förening-

ens garantier, samt till Kooperativa förbundet och till Landsorganisationen i Sverige.

Under året har föreningen åtnjutit ett statsanslag av 1.500:— kronor för utgivandet av Rig.

Föreningens ekonomiska ställning framgår av följande översikt:

INGÅENDE BALANS KONTO.

Tillgångar den 1/1 1939.

Bankräkning	67: 59	
Diverse personer	500:—	
Rig 65.300 exemplar	1.736:—	
Årets underskott	123: 88	
		<u>Kronor 2.427: 47</u>

Skulder den 1/1 1939.

Ledamöters fond	1.736:—	
Förskotterat av skattmästaren	191: 47	
Diverse personer	500:—	
		<u>Kronor 2.427: 47</u>

VINST OCH FÖRLUST KONTO.

Inkomster den 31/12 1939.

Medl.-avgifter årliga medl.	3.260:—	
” ” ” fam.	18:—	
” ” ” garant. och korpor.	650:—	3.928:—
Försäljning av Rig		533:—
Annonser		700:—
Gåvor		700:—
Statsbidrag		1.500:—
Rabatt		12: 60
Årets underskott	323: 24	
1938 års ”	123: 88	447: 12
		<u>Kronor 7.820: 72</u>

Utgifter den 31/12 1939.

Tryckningskostnader	4.953: 74	
Författarearvoden	653:—	
Redaktion	1.000:—	
Sekreterare	300:—	1.300:—
Omkostnader		570: 95
Porton		219: 15
Underskott från 1938		123: 88
		<u>Kronor 7.820: 72</u>

UTGÅENDE BALANS KONTO.

Tillgångar den 31/12 1939.

Bankräkning	67: 59
65.600 exemplar Rig	1.736: —
Underskott	447: 12
	<hr/>
	Kronor 2.250: 71

Skulder den 31/12 1939.

Ledamöters fond	1.736: —
Förskottat av skattmästaren	514: 71
	<hr/>
	Kronor 2.250: 71

Thorwald Bergqvist.

Erik Andrén.

Sten Westerberg.

Föreningens höstsammanträde 1940.

Vid föreningens ordinarie sammankomst på Skansens Nyloft den 19 november — den enda sammankomsten under detta abnorma år — behandlades de stadgeenliga ärendena. Styrelse- och revisionsberättelserna för 1939 upplästes, och föreningens styrelse och skattmästare beviljades ansvarsfrihet för nämnda år. Till ordförande återvaldes statsrådet Thorwald Bergqvist, och de i tur avgående styrelsemedlemmarna återvaldes likaledes, nämligen intendent T. Althin, amanuens E. Andrén, professor H. Geijer, antikvarie K. A. Gustawsson, docent S. Kraft, förste antikvarie T. O:son Nordberg, kapten N. Strömbom och intendent S. Svensson. Till revisorer återvaldes direktör A. Edström och filosofie doktor K. E. Sahlström; till revisorssuppleanter återvaldes skriftställaren A. Stålhane och nyvaldes amanuens O. Bannbers efter lektor H. Jungner som avlidit. Därefter höll intendenten Albert Nilsson föredrag över *En resa på Island sommaren 1939*. En gemensam expedition från Danmark, Finland och Sverige företog denna sommar under ungefär två månader utgrävningar av boplatser, huvudsakligen inom den genom vulkanen Heklas utbrott år 1300 ödelagda bygden. Intendent Nilssons uppdrag i denna expedition var att som etnolog studera den ännu kvarlevande, äldre bebyggelsen för jämförelse med det arkeologiska materialet. Denna uppgift medförde för honom flera resor genom olika områden av Island. Vid sidan om uppmätningar och vanliga foton tog han därvid åtskilliga färgbilder, och det var i anslutning till ett urval av dessa, som intendent Nilsson berättade om sina

intryck från det säregna nordiska landet, om dess bebyggelse, näringsförhållanden och folkliv. Färgbilderna visade tvivelsutan, att tekniken inom färgfotograferingen nu nått så långt, att man mera än vad som sker borde använda denna metod icke minst vid kulturhistoriska fältarbeten. Efter supén visade amanuensen Ola Bannbers en av Nordiska museets kortfilmer: *Valborgsmässa i Floda*.